

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ในเขตจังหวัดสุโขทัย โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและชายที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดสุโขทัย ทั้ง 9 อำเภอ ซึ่งมีจำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งจำนวนทั้งสิ้น 365 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2547) โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน จำนวน 12 คน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป
2. เป็นผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้เลี้ยงดูหลานตามลำพังโดยหลานมีอายุ แรกเกิด ถึง 6 ปี
3. สามารถสื่อสารภาษาไทยได้
4. มีความพร้อมและยินดีที่จะให้ผู้วิจัยได้ศึกษาอย่างใกล้ชิด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก บันทึกเทป และการสังเกตขณะทำการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเตรียมเครื่องมือต่าง ๆ ดังนี้

1. ตัวผู้วิจัย
2. เครื่องบันทึกเสียงและอุปกรณ์บันทึก เช่น ม้วนเทป และแบตเตอรี่
3. แบบบันทึกภาคสนาม (Field notes) (ภาคผนวก ก)
4. แนวคำถามในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความทุกข์และความสุขของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไป ลักษณะการทอดทิ้งผู้สูงอายุให้ดูแลหลาน วิธีการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกสมาชิกในครอบครัวทอดทิ้ง โดยผู้วิจัยใช้แนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง (Non structured) และกำหนดประเด็นสำคัญที่จะสัมภาษณ์ โดยตามหัวข้อที่จะทำการศึกษาอย่างกว้าง ๆ (Interview guideline) การสัมภาษณ์เป็นลักษณะคำถามปลายเปิด (Open-ended) ที่ผู้วิจัยใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth interview)

เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึก การอ้างคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้วิจัยที่จะซักถามรายละเอียดจากผู้ให้สัมภาษณ์ (ภาคผนวก ก)

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เรื่องความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ในเขตจังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยได้ฝึกฝนและพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างแนวคำถาม โดยกำหนดจากปัญหา ขอบเขต วัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัยตลอดจนศึกษาจากตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลังจากนั้นนำแนวคำถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน คือผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาล 4 ท่านและผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ 1 ท่าน พิจารณา ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขตามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแล้วนำไปทดลองสัมภาษณ์กับครอบครัว ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลบุตรหลาน ในเขตจังหวัดสุโขทัย จำนวน 1 ครอบครัว เพื่อทดสอบความชัดเจนและครอบคลุมคำถาม โดยการบันทึกเสียงแล้วนำคำตอบที่ได้มาพิจารณาเกี่ยวกับความเข้าใจคำถาม ปฏิกริยาของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ในเขตจังหวัดสุโขทัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อช่วยให้ทราบถึงข้อบกพร่องของผู้สัมภาษณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ นำมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งก่อนที่จะนำไปใช้ในการทำวิจัยจริง

การเตรียมความพร้อมของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเก็บข้อมูลเพื่อช่วยให้เกิดความมั่นใจว่ามีความรู้ความสามารถเก็บข้อมูลตามแนวคิดและวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพได้อย่างสมบูรณ์ดังนี้

1. ลงทะเบียนเรียนในวิชา การวิจัยเชิงคุณภาพ คณะพยาบาลศาสตร์ สาขาเวชปฏิบัติ ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร จำนวน 3 หน่วยกิต
2. ร่วมประชุมวิชาการเรื่องวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาลและการสาธารณสุข ที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 1 ครั้ง ระยะเวลา 2 วัน
3. ค้นคว้าและศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลและแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติมด้วยตนเอง
4. ฝึกสร้างแนวคำถาม สัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำไปทดลองใช้กับ ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ในเขตจังหวัดสุโขทัย จำนวน 3 คน ซึ่งตลอดระยะเวลาของการฝึกปฏิบัติ ได้รับการดูแล การชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร ถึงหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนในเขตจังหวัดสุโขทัย เพื่อขอรายชื่อผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง

2. เมื่อได้รับอนุญาตให้ดำเนินการเก็บข้อมูลแล้วผู้วิจัยเข้าพบหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนในเขตจังหวัดสุโขทัยเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย แจงรายละเอียดขอความร่วมมือในการคัดกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์และวิธีการพิจารณาตามที่กำหนดไว้

3. ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 เมื่อได้รับรายชื่อกลุ่มตัวอย่างแล้วจัดทำตารางรายชื่อกลุ่มตัวอย่าง ติดต่อขอความร่วมมือในการวิจัยอย่างเป็นทางการ แจงให้ทราบวัตถุประสงค์และวิธีการในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย สร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อเกิดความคุ้นเคยพร้อมทั้งขอนัดเวลาในการสัมภาษณ์ ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล

3.2 ทำตารางการปฏิบัติงานในภาคสนาม โดยกำหนดการปฏิบัติงานในภาคสนามคนละ 4 วัน ทั้งหมด 12 คน รวมภายในเดือน ธันวาคม 2550 ถึงเดือนมิถุนายน 2551

3.3 เตรียมสัมภาษณ์และอุปกรณ์ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบบันทึกภาคสนาม เครื่องบันทึกเสียง แผ่นเทปอัดเสียงและอุปกรณ์การบันทึก

3.4 ดำเนินการสัมภาษณ์โดยเริ่มจากการแนะนำตัวอีกครั้ง สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเองไม่ตึงเครียด หลังจากนั้นนำแบบคำชี้แจงและพิทักษ์สิทธิของผู้ร่วมวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา อ่าน ทำความเข้าใจและเซ็นยินยอมเข้าร่วมการวิจัย พร้อมกับพูดคุยเรื่องทั่ว ๆ ไปจนบรรยากาศเป็นธรรมชาติและเป็นกันเองจึงทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกอย่างเป็นทางการในประเด็นที่ต้องการ บันทึกเทปเสียงและจดบันทึกสั้น ๆ เฉพาะบางประเด็นที่ต้องการถามซ้ำในภายหลังเพื่อให้เกิดความชัดเจนโดยไม่ขัดจังหวะในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลพูด การสัมภาษณ์แต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 30 - 45 นาที หลังการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแต่ละรายในแต่ละครั้งผู้วิจัยต้องจดบันทึกข้อมูลในสถานการณ์ภาคสนาม (Field notes) ทันทีเพื่อป้องกันความสับสน ของข้อมูลก่อนที่จะรวบรวมข้อมูลในรายต่อไป โดยบันทึกในประเด็นที่ค้นพบพร้อมทั้งข้อมูลสถานที่ วัน เวลา สีหน้าท่าทาง ลักษณะคำพูด น้ำเสียงตามความเป็นจริง ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ช่วยเพิ่มความชัดเจนและครอบคลุมของข้อมูลจากการบันทึกเทปเสียงและยังประกอบด้วยข้อมูลที่เป็นความคิด ความรู้สึก และปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยในขณะที่เก็บข้อมูลอีกด้วย ในแต่ละวันผู้วิจัยจะสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างประมาณ 1 - 2 คนต่อวันหลังการสัมภาษณ์แต่ละวันผู้วิจัยจะถอดเทปเสียงเพื่อสำรวจข้อมูลว่าได้ครบหรือไม่และนำมาปรับปรุงเตรียมการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป และสัมภาษณ์

ทางโทรศัพท์เพิ่มเติมกรณีให้ผู้ให้ข้อมูลอนุญาตด้วยความยินดีและเต็มใจจนกว่าจะได้ข้อมูลที่อิ่มตัว ไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งขั้นตอนการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์สามารถแสดงในรูปบัญชีภาพดังนี้

ภาพ 1 แสดงขั้นตอนการสร้างแนวทางการสัมภาษณ์

การประเมินความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูล

ความถูกต้องและเชื่อถือได้ของข้อมูล ประเมินได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลอย่างสม่ำเสมอตลอดกระบวนการวิจัยและบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field notes) โดยบันทึกประเด็นที่ค้นพบ พร้อมทั้งให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่

วัน เวลา สีหน้าท่าทาง และบรรยากาศขณะสัมภาษณ์ตามความเป็นจริง ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด และความคิดเห็นของผู้วิจัยต่อสถานการณ์นั้น ๆ

2. หลังจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะนำเทปที่บันทึกมาถอดข้อความสัมภาษณ์คำต่อคำ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อความอีกครั้งจากการเปิดฟังเทปซ้ำ กรณีที่ข้อมูลไม่ชัดเจนผู้วิจัยได้นำไปถามผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

3. ตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยนำข้อมูลในแต่ละครั้งมาตรวจสอบความถูกต้อง ถ้าไม่ชัดเจนหรือมีการขัดแย้งกันผู้วิจัยจะตรวจสอบโดยการถามซ้ำกับผู้ให้ข้อมูลในเวลาต่อมาและใช้คำถามที่แตกต่างกันเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย โดยในแต่ละวันหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะถอดเทปและบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด ปราศจากการตีความ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดอีกครั้ง ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม 2551 รวมเวลาดังกล่าว 3 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลของ โคลโลวีย์ (Holloway and Wheller, 1996, p.125 as cite in Colaizzi, 1978, pp. 59 – 61; Streubert and Carpenter, 1999, pp. 59 - 61) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. อ่านข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการถอดเทปอย่างพิถีพิถันหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความรู้สึกตามข้อความในคำบรรยายนั้น ๆ ของกลุ่มตัวอย่างของแต่ละคน

2. ตัดตอนข้อความที่สำคัญ (Significant statements) จากการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนทั้งที่เป็นข้อความ เป็นวลีหรือประโยค ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความทุกข์และความสุขของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ได้แก่ ลักษณะและสาเหตุที่บิดามารดาทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุดูแล วิธีการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งและความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง โดยนำข้อความที่มีความคล้ายคลึงกันมาจัดรวมเป็นหมวดหมู่เดียวกันและใส่รหัสของผู้ให้ข้อมูลพร้อมทั้งเลขหน้าของข้อมูลทุกข้อความเพื่อสะดวกในการค้นหา และวิเคราะห์ข้อมูล

3. ให้ความหมายกับข้อความสำคัญ (Formulated meanings) โดยการนำข้อความสำคัญที่ได้จำแนกและจัดหมวดหมู่ไว้ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนมาให้ความหมายตามที่ค้นพบ ซึ่งเป็นความหมายที่อยู่ในบริบทของปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยเขียนลงในแผ่นการ์ด (Card) พร้อม

ทั้งใส่รหัสของผู้ให้ข้อมูลและเลขหน้าของข้อมูลทุกข้อความ เพื่อสะดวกในการจัดหมวดหมู่ของแนวเรื่องในขั้นตอนต่อไป และแยกเก็บไว้ในแฟ้มข้อมูล

4. จัดหมวดหมู่ของแนวเรื่อง (Clusters of themes) โดยการนำความหมายต่าง ๆ ที่ได้ให้ไว้มาอ่านซ้ำแล้วจัดกลุ่มตามประเภทและลักษณะที่มีนัยของความหมายในแนวทางเดียวกัน มารวมเข้าด้วยกัน ทั้งจัดเป็นแนวเรื่อง (Themes) และแนวเรื่องย่อย (Subthemes) ที่อยู่ภายใต้ความหมายเดียวกับแนวเรื่องนั้น ๆ ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน และนำมาจัดรวมเป็นของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดในแต่ละแนวเรื่อง โดยแนวเรื่องที่จัดเป็นกลุ่มนั้นได้มาจากคำบรรยายต่าง ๆ ที่เป็นข้อมูลเริ่มต้นและเป็นคำซึ่งมีความเชื่อถือได้และสามารถตรวจสอบได้ว่าเป็นจริง

5. บรรยายรายละเอียด (Exhaustive description) โดยบรรยายเกี่ยวกับวิธีการที่ครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานใช้ในการดูแลหลาน สภาพของหลานที่รับการดูแลจากครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ความรู้สึกนึกคิดของครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานและความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งด้วยข้อความที่ชัดเจนและเป็นจริงตามที่ผู้ให้ข้อมูลได้ให้สัมภาษณ์ไว้

6. อธิบายโครงสร้างสำคัญทั้งหมดที่ได้จากการศึกษา (Essential structure) โดยสรุปวิธีการที่ครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ใช้ในการดูแลหลาน สภาพของหลานที่รับการดูแลจากครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ความรู้สึกนึกคิดของครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน และความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง

7. ตรวจสอบข้อสรุปที่ได้จากการศึกษา (Validating data) โดยนำข้อสรุปและผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องตามที่ผู้ให้ข้อมูลแก้ไขมา โดยที่ความหมายในข้อความสำคัญไม่เปลี่ยนแปลงและข้อสรุปจากการศึกษาถูกต้องทั้งหมด

การพิทักษ์สิทธิ์ผู้เข้าร่วมวิจัย

ผู้วิจัยตระหนักถึงจริยธรรมในการวิจัยโดยเฉพาะการวิจัยในครั้งนี้ เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่เกี่ยวข้องกับบุคคล องค์กรและชุมชน ดังนั้นการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้นั้นจึงคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และผลกระทบอันอาจเกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อผู้ให้ข้อมูลโดยยึดถือจรรยาบรรณในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ผ่านการรับรองโครงการวิจัยในมนุษย์ของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

2. ความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยให้สิทธิ์แก่ผู้ให้ข้อมูลโดยมีแบบชี้แจงและพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ร่วมวิจัย (ภาคผนวก ข) ซึ่งอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนต่าง ๆ ของ

การวิจัย การนำข้อมูลไปใช้ ความมีอิสระในการร่วมและถอนตัวจากการวิจัย ซึ่งไม่มีผลใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลและคำนึงถึงความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลตลอดเวลา

3. การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้ชี้แจงกับผู้ให้ข้อมูลว่าไม่มีการเปิดเผยชื่อจริงแต่ใช้นามแฝงแทน ป้องกันและปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ไม่แพร่กระจายให้ผู้อื่นทราบ ก่อนการจดบันทึกและการบันทึกเสียง ผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลและทำลายเทปบันทึกเสียงเมื่อสิ้นสุดการศึกษา การนำข้อมูลไปอภิปรายหรือตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่จะกระทำในภาพรวมเฉพาะในการนำเสนอเชิงวิชาการเท่านั้น

